

ΜΠΕΡΞΩΝΙΣΜΟΣ. *

Η ΓΝΩΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ, ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ

ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΚΑΙ Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

ΣΤΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΜΠΕΡΞΩΝ.

Θάτανε ἴσως ἄκαιρο σὲ μιὰ ἐποχὴ ποῦ ἡ πραγματικότητα ἀποκαλύπτεται τόσο δυνατὴ καὶ τρομερὴ καὶ ποῦ οἱ λόγοι καὶ ἡ φιλοσοφικὲς μελέτες δὲ βρίσκουν περὶ τὴ μεγάλη ἀντίχρηση ποῦ εἶχανε πρὸ τοῦ πολέμου, νὰ θελήσῃ κανεὶς νὰ μιλήσῃ γιὰ φιλοσοφία καὶ νὰ παραδοθῇ σὲ ὀμιλίες καθαρά θεωρητικῆς.

Αὐτὸ ὅμως δικαιολογεῖται ἐπειδὴ ἡ φιλοσοφία αὐτὴ μολονότι δὲν ἔχει μέσα της καμμιὰ πολεμικὴ θέρμη, ἔχει τοῦλάχιστο αὐτὴ τὴ ζέστη ποῦ λένε «φιλοσοφικὴ» καὶ ποῦ εἶναι καμωμένη ἀπὸ ἀνησυχία καὶ πυρρετικὸτητα, αὐτοκυριαρχία καὶ τολμηρὲς ὀρμές.

Καὶ πράγματι ὁ Μπέρξων δὲν εἶναι ἀπ' ἐκείνους τοὺς φιλοσόφους ποῦ ἔχουνε ψυχρὴ ἰδιοσυγκρασία καὶ ποῦ σιγὰ καὶ σιγὰ σίγουρα κτίζουν ὀλόκληρο τὸ σύστημα τῶν θεωριῶν τους συσσωρεύοντας συλλογισμοὺς ἐπὶ συλλογισμῶν ὡς ποῦ νὰ ὑψώσουν τέλειο τὸ οἰκοδόμημα τῆς δοξασίας τους.

Μ' ὅλη τὴν τελειότητα ποῦ ἔχει στὴ διατύπωση μὲ τὴν ὁποία ἐκφράζει τὶς ἰδέες του ὁ Μπέρξων εἶναι ἓνας φιλόσοφος ἀνήσυχος καὶ βασανισμένος ποῦ ἔκανε τὸ ἀνδραγάθημα νὰ ξεπαστρέψῃ τὸ μυαλό του ἀπ' ὅλες τὶς γνώσεις ποῦ ἐκληρονομήσαμε ἀπὸ φιλοσοφία εἴκοσι καὶ ἀπάνω αἰώνων καὶ νὰ μὴ κρατήσῃ παρὰ μιὰ μόνη ποῦ ἡ πραγματικότητά της τοῦ φαίνεται ἀναμφισβήτητη: τὴ γνώση τοῦ χρόνου ἢ καλλίτερα τὴ γνώση τῆς διάρκειας. Ἡ διάρκεια! νὰ ἡ γνώση ποῦ ὁ Μπέρξων ξανάφερε καὶ θέλει νὰ ἐνθρονίσῃ θριαμβευτικὰ στὴ φιλοσοφία.

Ἴσα μὲ τώρα ἡ γνώση αὐτὴ παραμελήθηκε πάρα πολὺ ἢ τοῦλάχιστο οἱ φιλόσοφοι παραμελήσανε τὸν ἀληθινὸ χαρακτήρα της.

Ἡ μέρες, ἡ ὥρες, τὰ λεπτὰ τρέχουν· ὅλα φεύγουν καὶ περνοῦν· τίποτε δὲν παραμένει σωστὰ ἐκεῖνο ποῦ εἶτανε μιὰ στιγμὴ προώτερα.

Αὐτὴ τὴν παρατήρηση τὴν κοινὴ ὁ Μπέρξων τὴν κάνει γνώση φιλοσοφικὴ ἀνωτέρας τάξης ποῦ τοῦ ἐπιτρέπει ὄχι μόνον νὰ καθορίσῃ τὸ ἀντικείμενο τῆς φιλοσοφίας καὶ νὰ τῆς ἀνοίξῃ νέους δρόμους, ἀλλὰ καὶ νὰ φωτίσῃ τὰ συστήματα τῶν ἄλλων φιλοσόφων καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὶς ἀντιφάσεις τους καὶ τὰ κενὰ τους.

Ὁ χρόνος, τὸ γίγνεσθαι δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ σὰ μιὰ ἐννοια φιλοσοφικὴ ἀλλὰ σὰ μιὰ πραγματικὸτητα ποῦ τὴν αἰσθανόμαστε ὅλοι ἀν λίγο θελήσουμε νὰ συμμαζεύτομε καὶ νὰ μπούμε μέσα μας.

Αὐτὸ τὸ αἶσθημα τοῦ ρευσίματος, τῆς ἐξωφρενικῆς φυγῆς τῶν συνεχῶν

* Βλέπε σχετικὰ στὰ Σημειώματα.

στιγμών της υπαρξής μας είναι η μόνη πραγματικότητα της οποίας μπορούμε στ' αλήθεια να διαπιστώσουμε την ύπαρξη.

Η ζωή λοιπόν είναι ένα γίγνεσθαι, μιὰ συνεχής εξέλιξη, ένα αδιάκοπο περπάτημα· τὰ νέα πράγματα έρχονται και προσθέτονται στα παλαιά και τὸ όλον εξακολουθεῖ τὴν εξέλιξή του χωρίς ποτὲ νὰ σταθῆ, πάντοτε μεγαλώνοντας, ἀπεριόριστα ἀξάνοντας και χοντρεύοντας.

Ἀντίθετα μὲ τὸ χρόνο ὁ τόπος δὲν εἶναι ἄλλο τίποτε παρὰ ἓνα τεχνικὸ κατασκευάσμα τῆς νόησής μας ποῦ οἰκειοποιηθῆκαμε γιὰ τὴν ἀνέσῃ της.

Ἡ γνώση τοῦ τόπου εἶναι ἀληθινὴ ἐνόσω μᾶς εἶναι χρήσιμος και ἡ ὠφέλειά της δὲ μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῆ. Π. γ. ὁ Εὐκλείδειος τόπος μᾶς ἐπιτρέπει νὰ φτειάσωμε μιὰ ὀλόκληρη γεωμετρία· ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀλιγότερο μιὰ ἔννοια ψεύτικη φτειασμένη κομᾶτι κομᾶτι ἀπὸ τὴ νόηση τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὶς ἀνάγκες και τὶς ἀπαιτήσεις της, γιὰ τὴν ἐνέργεια ποῦ τοῦ ἐπιτρέπει νὰ ἔχῃ ἐπάνω στα πράγματα.

Φτειάνοντας τὴ γνώση τοῦ τόπου ἡ νόηση ἐνέργησε μὲ σκοπὸ συμφεροντολογικὸ· ἀλλὰ ὁ νοῦς ἂν και περιέχει μέσα του τὴ νόηση, τὴν ξεπερνᾷ. Και προσπαθώντας νὰ κατέβῃ και νὰ εἰσδύσῃ μέσα του ὁ νοῦς θὰ ἔλθῃ σὲ ἐπαφή μὲ τὸ γίγνεσθαι τῶν πραγμάτων και ἀπ' αὐτὴ τὴν ἐνδοσκοπηση θὰ βγάλῃ διαισθήσεις γιὰ τὸ ἄγνωστο τῆς ζωῆς και τῆς εξέλιξης.

Αὐτὸ δὲ εἶναι σωστά τὸ ἀντικείμενο τῆς μετρεξωνικῆς φιλοσοφίας.

Τὸ πρωτότυπο τοῦ χαρακτῆρα της ἔγκειται σωστά στὸ ὅτι κάνει τὰ δυνατὰ της νὰ φθάσῃ σὲ καινούργιες ἀλήθειες μεταχειρίζοντας μιὰ μέθοδο ποῦ της εἶναι ἀπόλυτα ἰδιαίτερη.

Τὸ ἔργο τοῦ ἐπιστήμονα και τὸ ἔργο τοῦ φιλόσοφου εἶναι καθαρά ὀρισμένα ἀπὸ τὸν Μπερξων. Ὁ πρῶτος θὰ μεταχειρισθῆ στὶς ἀναζητήσεις του, πρὸ πάντων, τὴ διανοητικὸτητα τοῦ νοῦ του. Θὰ μελετήσῃ τοὺς νόμους τῆς ὕλης. Ἡ Φυσικὴ και ἡ Χημεία εἶναι ἡ περιοχὴ ποῦ θὰ ἐξελιχθῆ εὐκολότερα.

Γιὰ τὸ φιλόσοφο θὰ φυλεχτῆ ἡ σπουδὴ τῶν ζώντων ὄντων· χάρις εἰς τὸ δῶρο τῆς διαίσησής ποῦ ἔχει, θὰ μπορέσῃ εὐκολότερα νὰ διαπεράσῃ τὸ μυστήριό της ζωῆς. Ἡ Βιολογία και ἡ Ψυχολογία εἶναι ἡ ἐπιστῆμη ποῦ θὰ ἐκμεταλευθῆ. Και ἐπειδὴ οἱ νόμοι ποῦ διέπουν τὴν ὕλη δὲν μποροῦν νὰ ἐφαρμοσθοῦν στὰ ζῶντα ὄντα, ἐπόμενο εἶναι ὁ φιλοσοφικὸς κύκλος νὰ εἶναι ὅλως διόλου ξεχωριστός ἀπὸ τὸν ἐπιστημονικὸ.

Ἄπ' τὴν ἄλλη μεριὰ οἱ κανόνες ποῦ διοικοῦνε τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς εἶναι πολὺ πιεὶ δυσκολονόητοι ἀπὸ τοὺς νόμους τῆς ὕλικῆς φύσης. Ἡ προσπάθεια τῆς προσοχῆς και ἡ ἐπιμονὴ ποῦ ἀπαιτοῦνται ἀπὸ τὸ μετρεξωνικὸ φιλόσοφο εἶναι πελώρια.

Ἔχει μπροστά του ἓνα ἔργο δύσκολο και καλὰ καθορισμένο ποῦ δὲ μπορεῖ νὰ συγχισθῆ μὲ κανένα ἄλλο.

Ἀντίθετα μὲ τὸν ἐπιστήμονα ποῦ διαιρεῖ ὅσο μπορεῖ περισσότερο τὸ ἀντικείμενό του γιὰ νὰ τὸ καταλάβῃ καλλίτερα και νὰ ταξινομήσῃ τὰ μέρη του, ὁ μετρεξωνικὸς φιλόσοφος θὰ γυρέσῃ νὰ ξανάβῃ τὴν ἐνότητα τοῦ ζητήματος ποῦ τὸν ἀπασχολεῖ μπαίνοντας σὲ «συμπάθεια» μᾶζύ του.

Θὰ μηχανευτῆ, μὲ μιὰ προσπάθεια τοῦ νοῦ, νὰ τὸ διαπεράσῃ, νὰ γίνῃ, γιὰ νὰ ποῦμε ἔτσι, ἓνα μ' αὐτό. Αὐτοῦ εἶναι ὁ ὄρος τῆς ἀνακάλυψης τῆς φιλοσοφικῆς ἀλήθειας.

Είναι βέβαιο ότι ή νόηση ή οποία έχει την τάση νά χωρίζη τά μέρη τών σωμάτων που εξετάζει δέν είναι τό όργανο που μπορεί νά χρησιμοποιηθή εδώ.

Ή διαίσθηση, αυτή ή συμπάθεια που συχνά μᾶς ένώνει με τά όντα που μᾶς τριγυρνούν, μπορεί μόνη νά μᾶς φωτίση σ' αυτό τό δύσκολο έργο.

Έξ άλλου, αυτό τό έργο δέ μπορεί νά είναι έργο μιανου μόνο φιλοσόφου· αυτό απαιτεί τή συνεργασία μιᾶς μαζουᾶς σειριᾶς γενεών από μερξονιστάς οί όποιοι με τή συσώρευση τών άμοιβαίων άνακαλύψεων τους θά κατορθώσουν επί τέλους νά συστήσουν καί νά ύψώσουν μιᾶ φιλοσοφία τῆς ζωῆς ἄξια αὐτοῦ τοῦ ονόματος.

Άντίθετα με πολλούς φιλοσόφους ο Μπέρξων δέν έπεκτάθηκε πολυ έπάνω στη μερξονιστή θεωρία τῆς ἀλήθειας. Ή φιλοσοφική έρευνα όπως τή συλλαμβάνει ο Μπέρξων φθάνει στό άπόλυτο ; καί ποία είναι άπ' τήν ἄλλη μεριά, ή ἄξία τῆς ἐπιστημονικῆς έρευνας ;

Αὐτῆς τῆς δυο έρωτήσεως ο Μπέρξων τῆς ἔλυσε, γιά νά ποῦμε ἔτσι, ύπονούμενα μέσ' τήν ανάπτυξη τών διαφόρων φιλοσοφικῶν θεωριῶν του.

Αὐτό δέ ἐξηγεῖ γιατί δέν ἐπεκτείνεται ὑπέμετρα όταν ἀντικροῖται τό πρόβλημα καί ἀπαντᾷ: Ναι! ή ἐπιστήμη ὅπως καί ή φιλοσοφία φθάνουν στό ἀπόλυτο· είναι δημιουργές τῆς ἀλήθειας.

Πράγματι στό άέναο ρεῦμα τῆς πραγματικότητας, ή ἐπιστήμη με τή βοήθεια τοῦ ἀγαπητοῦ τῆς οργάνου, τῆς νόησης, κόβει μιάν ὀρισμένη ποσότητα πραγμάτων τά όποία τακτοποιεῖ, ταξινομεῖ καί τών όποίων ἀνακαλύπτει τῆς φυσικῆς ιδιότητες καί τοῦς νόμους.

Καταγίνεται (ή ἐπιστήμη) με τήν ὕλικοτητα τών πραγμάτων γιατί νόηση καί ὕλικοτητα είναι ἀποτελεσμα τοῦ ἴδιου ρεύματος τοῦ όποίου ή κατεύθυνση είναι ἀντίθετη με τήν κατεύθυνση τῆς ἐξέλιξης, τῆς φορῆς τῆς ζωῆς. Ένώ αὐτή ἐδῶ είναι ἀ ν ι ο ὐ σ α, ἐκεῖνη καί είναι κ α τ ι ο ὐ σ α. Ή μιᾶ είναι δημιουργία καί συνέχεια καθαρῆς· ή ἄλλη είναι ἀσυνέχεια καί πολλαπλότητα· καί ἐκεῖνο που μένει ἀπό τήν ἴσια (ἀνιούσα) κίνηση στήν ἀνάποδη » (κατιούσα) κίνηση είναι μιᾶ πραγματικότητα που γίνεται ἀνάμεσα σ' » ἐκεῖνη που ξ ε γ ί ν ε τ α ι ».

Καί γιά νά μεταχειρισθοῦμε μιᾶ ζωγραφιστή παραβολή τοῦ Μπέρξων, ή ὀρμη τῆς ζωῆς είναι «ή ροκέτα τῆς όποίας τά σβυσμένα θρύμματα ξαναπέφτουν ὡς ὕλη».

Γιά νά καταλάβη τῆς ἀλήθειας τῆς ζωῆς ο φιλόσοφος θά βυθισθῆ στό πρῶτο ρεῦμα τό όποιο είναι αὐτή ή ζωτική ἐνεργητικότητα· θά ἔλθῃ σέ ἐπαφή με τό άέναο ρεῦμα τῆς ἐξέλιξης τοῦ σύμπαντος. Θά τό έντυπωῆ ὅσο τό δυνατό περισσότερο, γιά ν' ἀντλήση άπ' αὐτό τῆς φιλοσοφικῆς ἀλήθειας που είναι ἀναγκαῖες γιά τήν ἀντίληψη τῆς ζωῆς.

Σ' αὐτό τό έργο θά μεταχειρισθῆ αὐτή τήν ιδιότητα τῆς διαίσθησης που γενιέται σ' αὐτή τή ζωτική ἐνεργητικότητα καί που ή χρήση τῆς είναι ἀπαραίτητη σ' ένα έργο τόσο θαυμάσιο ὅσο καί δύσκολο.

Έτσι ή διαίσθηση που καταγίνεται στη φιλοσοφική έρευνα ὅπως καί ή νόηση που είναι τό όργανο τῆς ἐπιστήμης, ὄντας γεννημένες ἀμοιβαία ἀπό τό ἴδιο ρεῦμα που παράγει καί δημιουργεῖ τό ἀντικείμενό τους είναι ἰσοδύναμες με αὐτό

Ἡ φιλοσοφικὴ καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κάθε μιᾶς στὸν κύκλο τῆς φθάνουν στὸ ἀπόλυτο. «Στὸ ἀπόλυτο εἶμεθα, κυκλοφοροῦμε καὶ ζοῦμε. Ἡ γνώση ποῦ ἔχομε γι' αὐτὸ εἶναι, χωρὶς ἀμφιβολία ἀτελής, ἀλλ' ὄχι ἐξωτερικὴ καὶ σχετικὴ».

«Σ' αὐτὰ τὰ ἔγγραφα τοῦ «εἶναι» φθάνομε μὲ τὴ συνδυασμένη καὶ προοδευτικὴ ἀνάπτυξη τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς φιλοσοφίας».

Νάτες λοιπὸν ἐκτεθειμένες ἡ περὶ ἀναγκαῖες θεωρίες γιὰ τὴν κατανόηση τῆς μερξωνικῆς φιλοσοφίας.

Ἐποῖες καὶ ἂν εἶναι ἡ κριτικὴς ποῦ μποροῦν νὰ τοὺς κάνουν — καὶ εἶναι πολλές — δὲ θὰ μπορέσουν ὅμως νὰ ἀμφισβητήσουν τὸ χαρακτηριστὴρα τῆς βαθειᾶς πρωτοτυπίας ποῦ τὶς διακρίνει.

Τὸ ἐκθαμβωτικὸ λεκτικὸ τοῦ Μπερξὼν ἐδούλεψε πολὺ γιὰ τὴν ἐπιτυχία τους. Αὐτὸ ἔκανε τὴν ἀνάγνωση τῶν ἔργων του εὐχάριστη ἂν ὄχι εὐκόλη. Καὶ ἐκτὸς ἀπ' τὴ «Matière et Memoire» ποῦ ἀπαιτεῖ μιὰ βαθειὰ γνώση τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ βέβηλοι μποροῦν εὐκόλα νὰ εὐχαριστηθοῦν μ' αὐτά. Αὐτὸ δὲ βέβαια, δὲν εἶναι ἡ μικρότερη αἰτία τῆς ἐπιτυχίας τῆς μερξωνικῆς φιλοσοφίας.

ΛΕΞΑΝΤΡΕΙΑ.
ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Ν. ΤΣΙΓΑΔΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΓΑΛΛΙΚΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ
ΤΟΥ D. COHEN

Ο CHARLES VAN LERBERGHE

ΚΑΙ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ.

Ὁ Charles Van Lerberghe γεννήθηκε στὶς 21 τοῦ Ὁκτώβριου τοῦ 1861 στὸ Γκάν (Gand) τοῦ Βελγίου. Τὸν πατέρα του, ἄνθρωπο τῶν γραμμάτων καὶ μανιώδη συλλέχτη χαλκογραφῶν — ὅπως λέει ὁ Albert Mockel — τὸν ἔχασε σ' ἡλικία 7 χρόνων. Ἡ μητέρα του, μένοντας χήρα, πῆρε τὸ μικρὸ Κάρλο καὶ τὴν ἀδερφή του καὶ σύρανε νὰ ζήσουνε σὲ μιὰν ἀπό-μερη γειτονιά τῆς πολιτείας, κοντὰ στὶς ὄχτες τοῦ ποταμοῦ Ἐσκώ (Escaut). Θῆτανε δεκατριῶ χρόνων ὁ ποιητὴς μας ὅταν ἀρρώστησε βαρεῖα καὶ ἔμεινε ἕνα χρόνο κοντὰ στὸ κρεβάτι. Ὑστερα ἀπὸ λίγο πέθανε καὶ ἡ μητέρα του. Ὁ κηδεμόνας του, ποῦταν καὶ θεῖος τοῦ Μέτερλινκ, ἐφρόντισε νὰ τὸν στείλει οἰκότροφο σὲ κάποια ἐξοχικὴ pensioῖν γιὰ ν' ἀναλάβει. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἐκλείσε στὸ σχολεῖο τῆς Ἁγίας Βαρβάρας, στὸ Γκάν, ποῦ τὸ διευθύναν οἱ Ἰησουῖτες. Εἶχε γιὰ συμμαθητὴς τὸν Μέτερλινκ καὶ τὸν Grégoire Le Roy, — παρέα τριῶν φίλων ποῦ χάρισε μιὰν ἡμέρα μιὰ ποιητικὴ τριάδα στὴ Φλαμαντία.

Οἱ πρῶτοι στίχοι τοῦ Van Lerberghe δημοσιεύτηκαν στὴν «Πλειάδα» (Pléiade), στὰ 1886. Ἀργότερα συνεργάστηκε στὴ «Βαλλονία» (Wallonie), καὶ στὸ «Νέο Βέλγιο» (Nouvelle Belgique), δυὸ σπουδαία καὶ ἀντιπροσω-πευτικὰ τῶν νέων φιλολογικῶν σχολῶν περιοδικά. Καί, λέει πάλιν ὁ